

Mgr Katarzyna Karkutt-Milek

Mgr Agnieszka Bójko

Dr Wojciech Giermaziak

Warszawa – GBL

PIELĘGNIARKI W HABITACH – WYSTAWA GBL

Abstract

The article is a description of exhibition “Nurses in frocks. Female congregations in service for ill.”, that has been prepared by Central Medical Library. Exhibition presents history of chosen female congregations, that had been engaged in helping patients in health care and hospital management. Orders were mostly: Daughters of Charity, Sisters of Saint Elizabeth, Franciscan Sisters, Handmaids of the Sacred Heart of Jesus and Sisters of the Cross and Passion as well as evangelical deaconesses. This article is a final part on nuns’ role in Warsaw Uprising and memoir, taken from literature.

Streszczenie

Artykuł jest opisem wystawy „Pielęgniarki w habitach. Żeńskie zgromadzenia zakonne w posłudze chorym”, która została przygotowana przez Główną Bibliotekę Lekarską. Ekspozycja prezentuje dzieje wybranych żeńskich zgromadzeń zakonnych, które były zaangażowane w niesienie pomocy chorym i potrzebującym w służbie zdrowia i w szpitalnictwie. Są to przede wszystkim Szarytki, Elżbietanki, Franciszkaniki, Sercanki oraz Pasjonistki, ale także ewangelickie diakonisy. Niniejszy tekst kończy fragment dotyczący roli sióstr w Powstaniu Warszawskim i wspomnienia, zaczerpnięte z literatury.

Wystawa „Pielęgniarki w habitach. Żeńskie zgromadzenia zakonne w posłudze chorym”, która została przygotowana przez Główną Bibliotekę Lekarską, ukazuje historię wybranych żeńskich zgromadzeń zakonnych, zaangażowanych w niesienie pomocy chorym i potrzebującym. Podczas tworzenia wystawy skupiono się na roli, jaką siostry odegrały w służbie zdrowia i w szpitalnictwie.

Już od średniowiecza działalność zakonów związana była z rozwojem szpitalnictwa na terenie Europy. W wielu regułach zakonnych zawarto postulat pomocy potrzebującym, a pielęgnowanie chorych bardzo długo pozostawało domeną zgromadzeń zakonnych. Zmiany przyniósł początek XX wieku, kiedy to zaczęły powstawać szkoły

kształcące zawodowe pielęgniarki. Mimo to jednak do dnia dzisiejszego siostry angażują się w pracę pielęgniarską chociażby w hospicjach, domach opieki czy szpitalach. Ekspozycja ukazuje historię wybranych zgromadzeń sióstr zakonnych zaangażowanych w niesienie pomocy chorym i potrzebującym.

Prezentowane na wystawie historie bazują na zbiorach należących do Głównej Biblioteki Lekarskiej, głównie są to archiwalia: akta osobowe oraz fotografie przedstawiające siostry zakonne pełniące posługę w szpitalach, a także kwestionariusze osobowe z okresu okupacji niemieckiej (Fragebogen zur erstmaligen Meldung der Heilberufe).

[illegible][illegible]

Kwestionariusze osobowe. Źródło: fot. ze zbiorów Działu Starej Książki Medycznej GBL

Materiały dotyczą działalności takich zgromadzeń jak Szarytki, Elżbietanki, Franciszki, Sercanki oraz Pasjonistki. Osobne tablice poświęcono ewangelickim diakonisom. Starano się także ukazać bohaterstwo w niesieniu pomocy rannym w okresach wojennych, w tym w Powstaniu Warszawskim. Zamieszczone fotografie z lat 1940-1941 autorstwa Eugeniusza Lokajskiego dokumentują prace zakonnic Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w warszawskim Szpitalu Św. Ducha. Część materiałów dotycząca Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia została przekazana przez Dom Prowincjonalny Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo przy ul. Tamka 35 w Warszawie. Dokumenty i fotografie ukazujące Sercanki zostały udostępnione przez Archiwum Główne Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego. Część materiałów pochodzi z Wirtualnego Muzeum Pielęgniarstwa oraz Archiwum Sióstr Pasjonistek w Warszawie.

Przasnysz – Szpital Św. Stanisława Kostki

Źródło: fot. ze zbiorów Domu Prowincjonalnego Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo

Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia

W 1617 roku św. Wincenty à Paulo założył w Paryżu Zgromadzenie Misji, które miało na celu katechizację środowisk wiejskich, przygotowywanie kandydatów do stanu kapłańskiego oraz pełnienie uczynków miłosiernych. Za początek działalności Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia, zwanych również Szarytkami, uznaje się 29 listopada 1633 roku. W 1636 roku utworzono nowicjat, w którym kandydatki przygotowywały się do czynnego realizowania powołania, uzyskując niezbędną wiedzę z zakresu medycyny, konieczną do pielęgnowania chorych.

W Polsce ruch wincentyński zapoczątkowała w XVII wieku małżonka króla Władysława IV, Ludwika Maria Gonzaga, która na czas zarazy w 1652 roku sprowadziła z Francji kilka sióstr. Dzięki darowiznom i fundacjom powstały struktury Zgromadzenia ss. Miłosierdzia w Polsce. Celem i podmiotem działalności wincentyńskiej był człowiek i jego potrzeby. Pod koniec XIX wieku zgromadzenie szarytek stanowiło najbardziej aktywny ośrodek opieki społecznej.

Podczas Powstania Styczniowego i epidemii cholery panującej na przełomie XIX i XX wieku siostry idąc z pomocą chorym zamieniały swe placówki w oddziały dla zakaźnie chorych i rannych. Zakładały również nowe, własne szpitale, przy których powstawały domy wspólnotowe. Zapewniały stały dopływ personelu do szpitali i placówek opiekuńczych, gdzie ich kwalifikacje zawodowe powiązane z chrześcijańskim powołaniem były bardzo cenione.

W 1873 roku powstał Szpital Dziecięcy im. Św. Ludwika, gdzie opiekę lekarską powierzono Siostram Miłosierdzia. W 1890 roku dzięki fundacji Anny i Ludwika Helców powstał zakład dobroczynny dla „ubogich chrześcijan religii katolickiej”, w którym zapewniano opiekę lekarską rekonwalescentom i nieuleczalnie chorym. W 1895 roku przy Szpitalu Powszechnym we Lwowie powstała Szkoła dla dozorczyń chorych. Przeznaczona była dla osób świeckich, jednak zorganizowano odrębne kursy dla potrzeb Zgromadzenia. Lwowska szkoła kształciła siostry szarytki dla potrzeb całej Galicji. 5 listopada 1911 roku dzięki szarytce Marii Popiel, która podarowała na ten cel 7000 koron, w Krakowie powstała Szkoła Zawodowa Pielęgniarek Pań Ekonomek, gdzie zajęcia częściowo prowadzone były przez siostry miłosierdzia, absolwentki szkoły lwowskiej. W czasie I wojny światowej współpraca sióstr miłosierdzia i pielęgniarek należała do codzienności. Od 1895 do 1924 roku dyplomy pielęgniarek szkoły lwowskiej otrzymały 54 pielęgniarki świeckie i 393 siostry zakonne.

Lublin – Szpital Św. Jana Bożego; Warszawa – Szpital Dzieciątka Jezus.

Źródło: fot. ze zbiorów Domu Prowincjonalnego Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo

Siostra Józefa Słupiańska

Siostra Józefa urodziła się 12 marca 1912 roku w Wieluniu. Po ukończeniu Szkoły Handlowej Polskiej Macierzy Szkolnej w Wieluniu, kursów Polskiego Czerwonego Krzyża i kursu Obrony Przeciwgazowej zgłosiła się do Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia, do którego została przyjęta 2 listopada 1934 roku.

W 1936 roku Siostra Józefa Słupiańska została posłana przez Zgromadzenie do Warszawskiej Szkoły Pielęgniarstwa, którą ukończyła 2 września 1939 roku. W dniu 10 listopada 1939 roku podjęła pracę w Szpitalu Dzieciątka Jezus w Warszawie, gdzie spędziła cały okres wojny, do listopada 1949 roku. W tym czasie przyjęła także odpowiedzialność za Dom Małego Dziecka im. Ks. Gabriela Baudouin przy ulicy Nowogrodzkiej. W 1956 roku Siostra powróciła do szpitala Dzieciątka Jezus, gdzie pracowała na oddziale Profesora Grucy. Niestety, po 4 latach Siostry zostały usunięte ze Szpitala.

Siostra Józefa podjęła wówczas pracę przy Parafii Św. Jakuba w Warszawie, organizując opiekę domową nad chorymi. Przez kilka lat pracowała w szpitalu w Wyróżbach, pielęgnując ciężko chorych onkologicznie. Następnie przyjęła odpowiedzialność za organizowanie pracy Sióstr w Parafiach Archidiecezji Warszawskiej i trwała w tej posłudze 8 lat. W tym okresie, wraz z Księdzem Stanisławem Orlikowskim, organizowała w Łązniewie „Wczaso – Rekolekcje” dla chorych. Pracowała także w posłudze chorym i ubogim w Parafii Św. Krzyża w Warszawie oraz w opiece nad chorymi Siostrami Zgromadzenia w Domu Prowincjalnym w Warszawie. Kolejne prawie 20 lat Siostra wspomagała Wspólnotę Zgromadzenia w opiece nad chorymi w Domu w Chylicach – Anielinie. W 2012 roku obchodziła tam swoje setne urodziny.

Dom Ks. Baudouin w Warszawie; Szpital Dzieciątka Jezus w Warszawie

Źródło: fot. ze zbiorów Domu Prowincjonalnego Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo

Siostra Wanda Żurawska

Wanda Żurawska urodziła się 9 lutego 1903 roku w Petersburgu. W 1924 roku ukończyła Warszawską Szkołę Pielęgniarstwa, a w 1932 roku wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia, gdzie organizowała szkolenia sióstr w zawodzie pielęgniarskim.

Jako przełożona pielęgniarek w Szpitalu Przemienienia Pańskiego w Warszawie zorganizowała Szkołę Pielęgniarstwa dla pielęgniarek zakonnych i świeckich. Organizowała zaopatrzenie dla więzionych przez Niemców w kościele Św. Floriana zakładników podczas Powstania Warszawskiego. W styczniu 1945 roku stworzyła szpital polowy w Wawrze. Po zakończeniu wojny kierowała istniejącą przy szpitalu szkołą pielęgniarską, która w 1950 roku została upaństwowiona.

Została odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Warszawskim Krzyżem Powstańczym, Odznaką Honorową Polskiego Towarzystwa Pielęgniarskiego oraz Medalem im. Florence Nightingale.

Zmarła 2 stycznia w 1996 roku, ciało złożono w kwaterze Sióstr Miłosierdzia na Powązkach.

A black and white photograph of a large group of people, including men, women, and children, posing in front of a building. The group is arranged in two rows, with some people standing and others sitting or kneeling. The building has several windows and a small tree in front of it.

Siostra Józefa Koziel

Siostra Józefa Koziel zmarła 26 lutego 2007 roku w Domu Prowincjonalnym Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo przy ul. Tamka 35 w Warszawie. Została pochowana na Powązkach w kwaterze Zgromadzenia.

Instytucja Diakonu

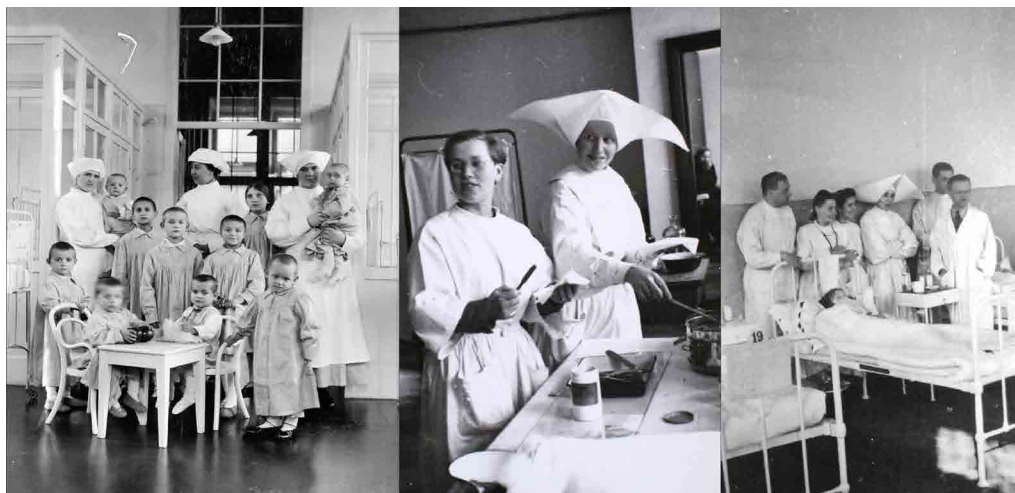
359

Ks. Fliedner, nawiązując do pierwszych wieków chrześcijaństwa oraz tradycji Menonitów, założył w 1833 roku w Kaiserwerth pierwszy diakonat żeński, a w 1836 roku otworzył szpital i szkołę, w której diakonisy uczyły się, jak pielęgnować chorych.

W 1850 roku we Wrocławiu swoją działalność rozpoczął Macierzysty Dom Diakonijny „Bethanien”. Dom Diakonijny skupiał aż 226 sióstr i nadzorował pracę dwóch ośrodków leczniczych, które stały się zalążkiem jednego z największych wrocławskich kompleksów szpitalnych

Filie „Bethanii” znajdowały się na terenie całego Śląska. Drugi Macierzysty Dom Diakonijny założono z inicjatywy hrabiny Wally Ponińskiej w 1867 roku na wrocławskich Gliniankach. Diakonisy z Glinianek pracowały w lazaretach i parafialnych stacjach opieki oraz prowadziły zakłady lecznicze we Wrocławiu (Szpital „Bethlehem”).

W 1899 roku, również dzięki staraniom hrabiny Ponińskiej, założono szpital „Bethesda” i pierwszą wrocławską poliklinikę dla dzieci. Liczne ośrodki służby diakonijnej powstawały przy parafiach luterańskich przede wszystkim na Śląsku i Pomorzu.

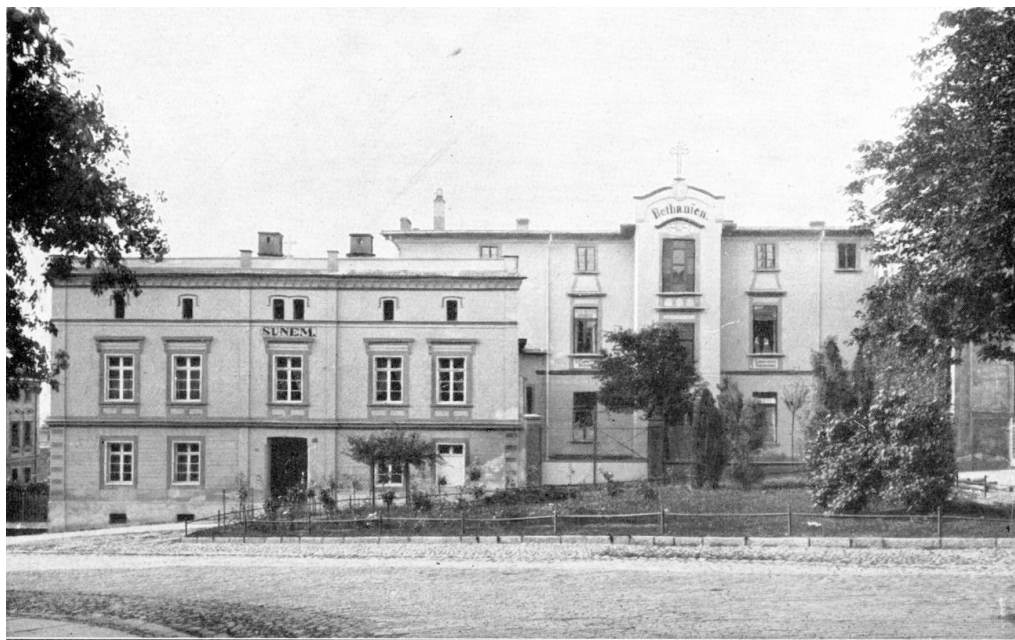
Personel z małymi pacjentami Szpital Dziecięcy im. Karola i Marji Szlekierów; Dr Neuman w czasie przygotowania opatrunku; Szpital Św. Ducha (fot. Eugeniusz Lokajski); Personel Szpitala Św. Ducha Źródło: fot. ze zbiorów Działu Starej Książki Medycznej GBL

W 1878 roku powołano do życia Diakonat Warszawski. Utworzono Dom Macierzysty Diakonów w Skolimowie, który od 1926 roku nosił imię „Tabita”.

W międzywojniu na terenie Śląska Cieszyńskiego dzieło miłosierdzia prowadził Polski Diakonat „Eben-Ezer” założony przez ks. Karola Kulisza w 1923 roku w Dziegielowie.

Dzięki staraniom przełożonej diakonatu w Miechowicach Ewy Thiele von Winckler wybudowano szpital „Waleska” oraz szereg placówek świadczących różnego rodzaju

pomoc dla potrzebujących (domy dla matek z dziećmi i schroniska dla bezdomnych). Siostry kontynuowały swoją ofiarną służbę w czasie II wojny światowej. „Tabitanki” brały czynny udział w Powstaniu Warszawskim, pełniły rolę sanitariuszek i łączniczek. Po wojnie rozwój diakonatu ewangelickiego uległ zahamowaniu.

39. Das Krankenhaus Bethanien nach dem Erweiterungsbau 1909 mit Krankenpflegeschule.

Szpital „Bethanien” ze szkołą pielęgniarstwa po przebudowie z 1909 roku

Źródło: <https://dolny-slask.org.pl/820610,foto.html>

Od lewej: Pauline Muller, Klara Rege, Paulina Schlag, Ewa Kryglówna.

Fot. legitymacyjne z Kwestionariuszy osobowych ze zbiorów

Źródło: fot. ze zbiorów Działu Starej Książki Medycznej GBL

Elżbietanki

Zgromadzenie Sióstr Św. Elżbiety powstało 27 września 1842 roku w Nysie na ziemi śląskiej. Jest zgromadzeniem kontemplacyjno-czynnym, na prawie papieskim, habitowym. Jego założycielką była Klara Wolf, a współzałożycielkami Matylda i Maria Merkert oraz Franciszka Werner. Za patronkę swego dzieła założycielki obrały Św. Elżbietę Węgierską.

Charyzmatem Zgromadzenia jest życie według rad ewangelicznych i służba Bogu w osobach ubogich, chorych, starszych zwłaszcza w ich własnych domach.

Na przestrzeni lat zastępy Elżbietanek nosły pomoc i pielęgnowały rannych żołnierzy w czasie kolejnych wojen w XIX i XX wieku. Niektóre siostry oddały swe życie w obronie innych. W 1945 roku kilkanaście z nich zginęło śmiercią męczeńską w obronie wiary, czystości i ludzkiej godności.

Duchowość Elżbietanek opiera się na przykładzie patronki, Św. Elżbiety Węgierskiej, która pielęgnując chorych, usiłowała widzieć w nich zranione członki Chrystusa. Siostry Elżbietanki służą chorym, samotnym i opuszczonym. Oddają się posłudze pielęgniarskiej w szpitalach i domach opieki dla dzieci i dorosłych.

Franciszkanki

Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi zostało założone w Petersburgu w 1857 roku przez metropolitę warszawskiego abp. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego dla ratowania biednych dzieci polskich w Imperium Rosyjskim, udzielania pomocy biednym, a także parafiom katolickim w Rosji.

Od lewej: Stanisława Kromerówna, Marta Paulińska, Czesława Królak, Helena Irena Jakubowicz fot. legitymacyjne z Kwestionariuszy osobowych.

Źródło: fot. ze zbiorów Działu Starej Książki Medycznej GBL

Pragnieniem założyciela było aby Siostry w środowisku, gdzie pracują, wykonywały swoje zadania apostołskie z wytrwałym zaangażowaniem oraz oddaniem, nawet za cenę życia. Pragnął, aby nosły pomoc przede wszystkim dzieciom, a także osobom

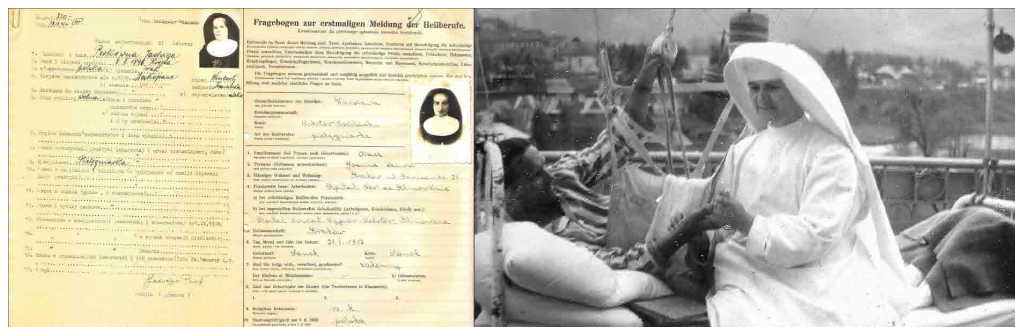
starszym, schorowanym i opuszczonym, dając w ten sposób świadectwo swojej miłości do Boga i bliźnich. Siostry kształtują swoje życie według wzoru Świętej Rodziny z Nazaretu, opierając swą duchowość na franciszkańskich ideałach służby Bogu i ludziom, zwłaszcza najuboższym.

W Polsce Siostry Franciszkanek Rodziny Maryi prowadzą działalność wychowawczą w przedszkolach, zakładach opiekuńczo-resocjalizacyjnych, domach dziecka, pracują przy chorych w szpitalach. Pomagają starszymi samotnym prowadząc domy pomocy społecznej.

Sercanki

Zgromadzenie Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego, potocznie znane jako Siostry Sercanki, zostało założone w 1894 roku przez ks. Józefa Sebastiana Pelczara ówczesnego profesora Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Klarę Ludwikę Szczęsną.

Sercanki są zgromadzeniem na prawie papieskim, habitowym. Duchowość i działalność zgromadzenia kształtuje kontemplacja Tajemnicy Najświętszego Serca Jezusa. Zewnętrznym wyrazem tej duchowości jest symbol Najświętszego Serca Pana Jezusa, które siostry noszą na szkaplerzu.

Kwestionariusze osobowe sióstr ze zbiorów Działu Starej Książki Medycznej GBL;

Szpital Kraków – Bielawy 1961 rok

Źródło: fot. ze zbiorów Archiwum Głównego Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego

Zgromadzenie od samego początku rozwijało się dynamicznie. W pierwszych latach istnienia od 1894 do 1909 roku siostry Sercanki pracowały już w czterech galicyjskich diecezjach. Powstało wtedy schronisko dla polskich robotnic w Bischweiler i szkoła gospodarcza w Korczynie. W Brodach siostry pełniły służbę pielęgniarską. Powstawały również liczne placówki opiekuńczo-wychowawcze i charytatywne: schroniska dla służących i robotnic, sierocińce, ochronki.

Siostry podejmowały również pracę pielęgniarską w Szpitalu Powszechnym we Lwowie, Szpitalu Powiatowym w Krakowcu, Łasku, Węgrowie, Radomsku i Kole

oraz w zakładzie dla starców w Mlikoławie i sanatorium w Żabnie. Działo się tak aż do II wojny światowej.

Okres komunistyczny, jaki nastąpił po wojnie był dla zgromadzenia czasem trudnym. Siostry były usuwane ze szpitali, szkół, sierocińców, jednak i w tym czasie nie rezygnowały z posługi potrzebującym. Podejmowały prace w państwowych domach opieki społecznej oraz parafiach. Obecnie pracują także we Włoszech, Francji, Stanach Zjednoczonych, Libii i Boliwii oraz na Ukrainie.

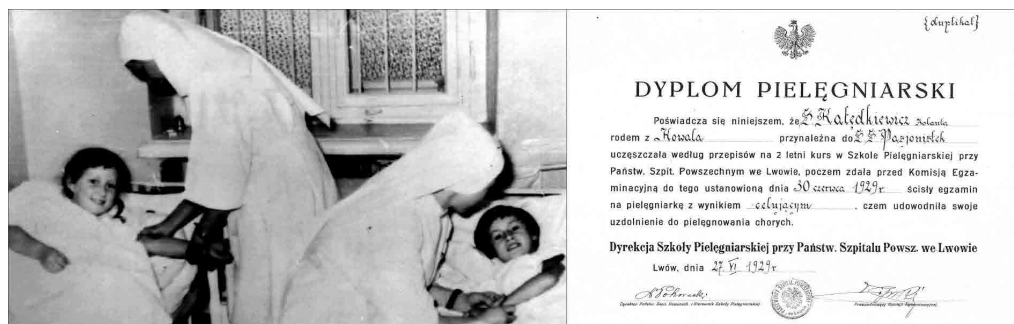
Pasjonistki

Zgromadzenie Sióstr Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa, popularnie zwane Zgromadzeniem Sióstr Pasjonistek powstało w 1918 roku. Jest zgromadzeniem na prawie papieskim, kontemplacyjno-czynnym, habitowym, założonym przez Joannę Hałacińską, opartym na regule III Zakonu Św. Franciszka z Asyżu. Charyzmatem zgromadzenia jest miłość do Chrystusa Ukrzyżowanego, wyrażająca się w kulcie Męki Pańskiej. Zewnętrzna działalność sióstr koncentruje się na wychowywaniu dzieci i młodzieży, służbie pielęgniarstwa w szpitalach, domach opieki dla dzieci zaniedbanych i sierot, domach opieki dla osób starszych oraz na świadczeniu wszelkiej pomocy potrzebującym.

Określony w ten sposób cel odpowiadał na potrzeby społeczeństwa polskiego po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku. W okresie międzywojennym zgromadzenie rozwijało się dynamicznie. Ważne miejsce w tym czasie w działalności apostolskiej zajmowała praca wychowawcza. Pierwszym ośrodkiem wychowawczym zgromadzenia był Zakład Św. Józefa dla chłopców w Płocku. Oprócz działalności opiekuńczo-wychowawczej siostry od samego początku troszczyły się o osoby chore. Od 1923 roku podejmowały pracę pielęgniarstwa w szpitalach, gdzie ich praca nie ograniczała się tylko do sprawowania bezpośredniej opieki nad chorymi, ale obejmowała inne działy szpitalne: aptekę, fizykoterapię, rentgen, sterylizację i dział gospodarczy. Siostry Pasjonistki podejmowały również działalność na rzecz osieroconych dzieci i ludzi starszych. Od samego początku pełniły posługę w domach opieki. Pierwszy taki dom powstał już z inicjatywy Założycielki w 1919 roku w Strzemieszycach Wielkich. Siostry posługiwały także w Zakładach dla Starców w Janowie Lubelskim, Płocku, Trębkach k. Płońska i Rypinie.

W okresie okupacji podjęły pracę w kolejnych zakładach, w sposób szczególny otaczając opieką osierocone dzieci. W 1945 roku siostry objęły Dom Małego Dziecka w Kielcach. Po wojnie, a szczególnie od 1948 roku polskie władze państwowe podejmując walkę z Kościołem zaczęły ograniczać działalność apostolską zgromadzeń zakonnych. W okresie PRL-u usuwano siostry z zakładów opiekuńczo-wychowawczych oraz szpitali i zastępowano je personelem świeckim, bądź też zamykano placówki. W tym czasie siostry jednak nadal opiekowały się chorymi i starszymi ale w ich do-

mach i przy parafiach. Zmiana ustroju w 1989 roku umożliwiła siostram zakonnym pracę w szpitalach. I tak Pasjonistki powróciły do posługi wśród chorych jako pielęgniarki.

Fotografia i dyplom pielęgniarski

Źródło: fot. ze zbiorów Archiwum Sióstr Pasjonistek w Warszawie

Szpital Ujazdowski

Siostry zakonne niosły pomoc rannym i chorym również w trudnym okresie Powstania Warszawskiego. Pacjenci i personel z ewakuowanego 6 sierpnia 1944 roku na rozkaz Niemców Szpitala Ujazdowskiego znaleźli schronienie w Zakładzie Opatrzości Bożej, sierocińcu mieszczącym się przy ul. Chełmskiej 19. Prowadzony był on przez Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi.

Niedługo potem szpital na Chełmskiej stał się jedynym ośrodkiem pomocy lekarskiej w rejonie Czerniakowa – punkt sanitarny znajdujący się w Klasztorze Sióstr Nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej został zajęty przez Niemców. Szpital został zbombardowany 18 sierpnia przez samoloty niemieckie. Zginęło wówczas wielu chorych i sióstr. W nowej siedzibie zorganizowano pięć oddziałów: chirurgiczny, wewnętrzny, oczny, szczękowy i neurologiczny. Leki sprowadzono z okolicznych aptek, zaś materiały opatrunkowe z pobliskiej fabryki ALBA. Część żywności sprowadzanej do szpitala pochodziła z gospodarstw rolnych Czerniakowa, część (np. puszki z konserwami) z zapasów AK. Niedługo potem szpital na Chełmskiej stał się jedynym ośrodkiem pomocy lekarskiej w rejonie Czerniakowa i Sadyby – punkt sanitarny znajdujący się w Klasztorze Sióstr Nazaretanek przy ul. Czerniakowskiej został zajęty przez Niemców. Warto podkreślić, że na Chełmskiej 19 schronienie mogli znaleźć również ranni żołnierze okupanta. Z chwilą gdy Niemcy rankiem 18 sierpnia zabrali ze szpitala powstańczego wszystkich swoich rannych, rozpoczęły się regularne naloty.

W wyniku silnego bombardowania 30 sierpnia zburzona została wschodnia część budynku szpitala, grzebiąc rannych oraz personel. Ataki samolotów nie ustępowały nawet podczas prowadzonej akcji ratunkowej. Samoloty zniżały lot, mordując ratujących z broni pokładowej. Zginęło 170 osób cywilnych, 14 sióstr zakonnych i cywilnych,

dziesiątki ratujących zostało rannych. Wobec zaistniałej sytuacji komendant szpitala powstańczego, płk Teofil Kucharski podjął decyzję o ewakuacji części pacjentów i personelu na ulicę Dolną 42, Puławską 91 oraz Morszyńską 5/7.

Pawilon Oczny Szpitala Ujazdowskiego
Źródło: fot. ze zbiorów Działu Starej Książki Medycznej GBL

Polski Czerwony Krzyż

Historia Międzynarodowego Ruchu Czerwonego Krzyża rozpoczęła się po krwawej bitwie między Francją i Austrią stoczonej pod Solferino 24 czerwca 1859 r. Widok tysięcy rannych żołnierzy pozostawionych bez żadnej pomocy na pobojuwisku wstrząsnął osobą szwajcarskiego kupca i filantropa, Henriego Dunanta (1828-1910), który w pobliskim Castiglione utworzył szpital polowy oraz zorganizował komitet ratunkowy.

Propagowaną przez niego ideę humanitaryzmu przyjęto na konferencji w Genewie (22 sierpnia 1864 roku). Na ziemiach polskich pod zaborami funkcjonowało wiele organizacji, które odwoływały się do jej postulatów. Wspomnieć należy m.in. o Polskim Komitecie Pomocy Sanitarnej, który stanowił autonomiczny oddział Czerwonego Krzyża Rosyjskiego.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości pojawiła się konieczność utworzenia jednej centralnej organizacji koordynującej działania ratownicze na wypadek wojny.

W tym celu 18 stycznia 1919 roku na zebraniu zwołanym z inicjatywy Stowarzyszenia Samarytanin Polski zdecydowano o utworzeniu Polskiego Towarzystwa Czerwonego Krzyża.

15 lutego 1919 roku Ministerstwo Zdrowia Publicznego oraz Departament Sanitarny Ministerstwa Spraw Wojskowych powołują Komitet Tymczasowy. Zgodnie z zapisami Statutu Polskiego Towarzystwa Czerwonego Krzyża z 1919 roku głównym celem nowo powstałej instytucji było współdziałanie w czasie wojny z polskimi władzami państwowymi w udzielaniu pomocy rannym i chorym wojskowym, oraz inwalidom. Ponadto Towarzystwo miało udzielać leczniczej i wszelkiej innej pomocy rannym i chorym wojskowym armii ojczystej i armii sprzymierzonych, oraz w obrębie działalności Towarzystwa, rannym i chorym wojskowym armii nieprzyjacielskich.

Szeregi pielęgniarek służących ofiarnie pod sztandarami Polskiego Czerwonego Krzyża były zasilane nie tylko przez siostry świeckie, ale również członkinie zgromadzeń zakonnych. O ich zasługach świadczą dyplomy nadawane przez oddziały terenowe PCK.

Na wystawie został zaprezentowany jeden z takich dyplomów wydany przez Zarząd Okręgu PCK w Łodzi, zawierający podziękowanie dla s. Edmundy ze Zgromadzenia Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego za owocną obywatelską pracę.

Wspomnienia Sióstr

Kiedy wróg podchodził pod Warszawę, a sytuacja była niejasna, przewidywania rozmaite, siostra starsza, zebrawszy wszystkie siostry, zapytała, czy wszystkie chcą zostać w Szpitalu, czy może nie wszystkie czują dość sił, by wytrwać na posterunku, gdyż Szpital stoi w pierwszej linii bojowej. Mają do wyboru pozostać lub schronić się na Tamkę, gdyż jest jeszcze możliwość przedarcia się wozem lub pieszo. Tam będą zwolnione od ciężkich obowiązków i [będą mieć] samopoczucie, że są w Domu Centralnym. Zniosą nerwowe przeżycia spokojniej i będą oczekiwać końca. Na zapytanie siostry starszej nie było początkowo odpowiedzi. Chwilowa cisza. Po chwili jednogłośnie, zdecydowanie odpowiedziały siostry: Jeśli zginąć, to razem, pozostajemy na posterunku;. Wycofały się tylko siostry słabsze, które później mocno żałowały swego kroku, bo wpadły w większy jeszcze ogień, gdyż na Tamce nie mniej było gorąco.

Wspomnienie s. Lucyny Lange

[...] innym znów razem był na oddziale pewien major nazwiskiem Pieńkoś, pseudonim: Skala;. Ktoś go wydał, wskazując jednocześnie nasz Szpital jako miejsce jego pobytu. Przyszli więc Niemcy do kancelarii szpitalnej i, nic nie mówiąc, o kogo idzie, zażądali rejestru chorych. Przeglądając kolejne litery alfabetu, zatrzymali się dłużej nad literą P. Kierownik kancelarii, wtajemniczony w akcję, momentalnie mnie ostrzegł, a ja pana Pieńkosia na winę i do bezpieczniejszej skrytki. Na szczęście tego dnia

Gestapo nie przyszło po niego, a gdy się zjawilo nazajutrz, chory był już ze Szpitala legalnie wypisany [...]

Wspomnienie s. Salomei Chojnowskiej

Poszło nas 18 siostr do szpitala Dzieciątka Jezus. [...] Tam byłyśmy do ostatecznej ewakuacji Warszawy. Dr Okolski rozproszył nas po różnych pawilonach szpitala. Siostra T. Cz., M. P. i ja byłyśmy na chirurgii, była też szarytka salowa, dr Bojko, dr Jakobi. Nie robiło się operacji. Opatrunków też było coraz mniej. Pod koniec Niemcy zamurowali wejścia do szpitala. Zostawili tylko od ul. Oczki, przy którym była warta złożona z sześciu Niemców [...]

Wspomnienie s. Stefanii Śmietanki

Źródło: Kościół a powstanie Warszawskie. Dokumenty, relacje, poezja. Drozdowski, M. [red]
Warszawa, 1994, s. 144, 181-182.

